

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОЛЯ ПЛАНУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПОТУЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У роботі запропонований один із підходів до рішення актуальної проблеми методології техніко-економічного планування - проблеми формування інформаційного поля розрахунку виробничої потужності підприємства в умовах ринкової економіки.

The work proposes one of the approaches for solving of urgent problems of methodology in technical and economic planning, i.e. the problem of information field formation for defining production for capacity of an enterprise under conditions of a market economy.

Дієвість планування в системі управління діяльністю підприємства значною мірою визначається рівнем обґрунтованості планових рішень і, насамперед, рівнем обґрунтованості виробничої програми підприємства. Ринкове і ресурсне обґрунтування плану виробництва і реалізації продукції є ядром всієї системи техніко-економічного планування на підприємстві. Найважливішим же інструментом ресурсного обґрунтування виробничої програми підприємства є планування його виробничої потужності. Остання характеризує максимально можливий річний обсяг випуску продукції (робіт, послуг) або переробки сировини в запланованій номенклатурі при повному використанні виробничих площ і обладнання.

Коректність і правильність розрахунків виробничої потужності підприємства багато в чому визначається науковим рівнем і обґрунтованістю методичних підходів, що використовуються для їхнього здійснення. Потрібно зазначити, що на сьогодні, на жаль, відсутні прийнятні для практичного застосування методики планування виробничої потужності підприємства і його підрозділів, адекватні ринковим умовам господарювання.

Розробка методичних основ планування виробничої потужності підприємства, що враховують сучасні вимоги до побудови системи техніко-економічного планування його діяльності, зумовлює необхідність рішення цілого ряду проблем методологічного характеру. Серед них одне з центральних місць займає проблема формування *інформаційного поля планування виробничої потужності* промислового підприємства. Незважаючи на свою актуальність, вказана проблема на сьогоднішній день не знайшла належного відображення в економічній літературі.

За ради справедливості слід зазначити, що в останні роки різними авторами були зроблені спроби побудови системи чинників виробничої потужності підприємств, адекватної сучасним умовам. Найбільш поширені підходи до класифікації чинників, що визначають величину виробничої потужності підприємства, передбачають виділення чотирьох груп чинників: технічних, організаційних, економічних і соціальних [1, с.296]. Однак вказана класифікація має ряд істотних недоліків, до основних з яких відносяться:

1) ігнорування ієрархічного характеру побудови системи чинників виробничої потужності підприємства і наявності складних взаємозв'язків між чинниками різних

рівнів;

2) відсутність у системі ринкових чинників, багато в чому визначаючих величину виробничої потужності підприємств, що знову створюються (або проектується).

Вказані недоліки істотно ускладнюють використання розглянутої класифікації у практиці планування виробничої потужності підприємств.

У даній статті пропонується розроблений автором підхід до формування інформаційного поля планування виробничої потужності підприємств в умовах ринкової економіки.

До основних чинників, які безпосередньо визначають виробничу потужність діючого підприємства, традиційно відносять [2, с. 90; 3, с. 58]:

- номенклатуру і асортимент продукції, що випускається;
- кількість виробничого обладнання;
- одиничну потужність (продуктивність) обладнання;
- трудомісткість одиниці продукції;
- розмір виробничих площин;
- режимний фонд часу роботи підрозділів основного виробництва;
- ефективний фонд часу роботи обладнання в підрозділах основного виробництва.

В економічній літературі вказані чинники, як правило, ідентифікують з *інформаційною базою* планування виробничої потужності підприємства, оскільки вони прямо враховуються при розрахунку її величини. Разом з тим, незважаючи на свою значущість, вони не вичерпують всього різноманіття внутрішніх і зовнішніх чинників, що надають як прямий, так і непрямий вплив на виробничу потужність підприємства. Будучи факторними показниками або *чинниками виробничої потужності першого рівня*, вони являють собою тільки один з сегментів інформаційного поля планування виробничої потужності підприємства (рис. 1). Дана група чинників традиційно враховується при розрахунку величини виробничої потужності діючих підприємств (виробництв).

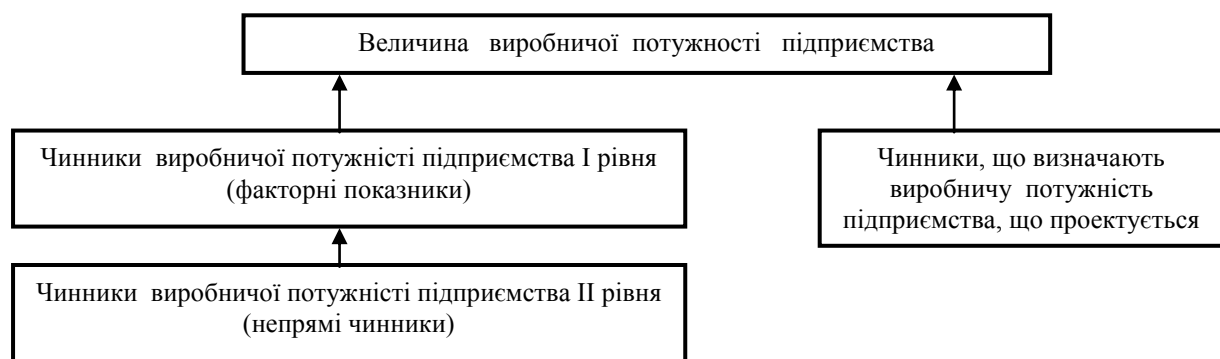

Рис. 1. Систематизація чинників, що визначають виробничу потужність підприємства

Однак вимоги, що зросли до рівня обґрунтованості розрахунків виробничої потужності підприємства диктують необхідність обліку не тільки прямих, але і непрямих чинників. До найважливіших чинників виробничої потужності підприємства, що надають непрямий вплив на її величину (чинників *виробничої потужності другого рівня*) і опосередовано враховуються при її плануванні, на наш погляд, потрібно віднести (рис. 1.):

- спеціалізацію і кооперування підприємства (виробництва);
- якість предметів праці;
- рівень організації праці;
- кваліфікацію виробничого персоналу.

Оскільки в економічній літературі зустрічаються лише іноді згадки приведених вище чинників, зупинимося стисло на дослідженні характеру їхнього впливу на величину виробничої потужності підприємства.

1. Виробнича потужність багато в чому визначається **рівнем спеціалізації і кооперування підприємства**. Розвиток даних форм суспільної організації виробництва є необхідною і найважливішою передумовою механізації і автоматизації виробничих процесів, впровадження прогресивного високопродуктивного обладнання, поліпшення виробничої структури підприємства, підвищення уніфікації і стандартизації конструкцій виробів і т. п. Зрештою розвиток спеціалізації і кооперування виробництва зумовлює зниження питомої трудомісткості продукції і підвищення одиначної продуктивності технологічного обладнання, що при інших рівних умовах забезпечує збільшення виробничої потужності підприємства (виробництва).

2. **Якість предметів труда** (сировини, матеріалів, напівфабрикатів) впливає істотним чином на годинну продуктивність технологічного обладнання і трудомісткість одиниці продукції, а, отже, і на величину виробничої потужності. Характер цього впливу полягає в наступному:

- процентний зміст корисної речовини (заліза в руді, сухих речовин в поматах, цукру в цукровому буряці, олії в зернах соняшника) визначає вихід продукту з одиниці сировини, що переробляється, тобто годинну продуктивність обладнання в одиницях готової продукції;
- якість заготовель (наприклад, лиття, яке отримується по кооперації від заводу «Центроліт»), що характеризується мірою наближення їхніх геометричних параметрів до параметрів деталей, які виготовляються, визначає машиноємність металоріжучих операцій і відповідно трудомісткість одиниці продукції.

3. **Рівень організації праці** впливає істотним чином як на величину норм вироблення, так і на міру їхнього виконання виробничими робітниками, що багато в чому визначає прогресивну трудомісткість одиниці продукції, а отже і величину виробничої потужності.

4. **Кваліфікаційний і культурно-освітній рівень** виробничого персоналу багато в чому визначає можливості впровадження сучасних наукоємних технологій і, як наслідок, рівень прогресивності технологічних процесів, що застосовуються, а відповідно і одиначну продуктивність обладнання. Рівень кваліфікації робітників значно впливає і на ступінь виконання норм вироблення, визначаючи прогресивну трудомісткість одиниці продукції.

Необхідно підкреслити, що незважаючи на широку необхідність “обліку умов ринку” в організації і плануванні діяльності підприємств, що декларується в економічній літературі, особливості сучасної ринкової економіки практично не знайшли свого відображення в теоретичних розробках з планування виробничої потужності підприємства. Разом з тим, в умовах ринкової економіки інформаційне поле планування виробничої потужності підприємств (виробництв), що проектуються, повинно включати чинники, які враховують вплив на її величину (мал. 1) *ринкового попиту на продукцію і допустимого рівня ризиковості операційної діяльності підприємства*, зокрема:

- місткість і потенціал ринку збуту;

- прогнозний обсяг продажу продукції підприємства;
- об'єм беззбитковості виробництва (точку беззбитковості);
- необхідність збільшення виробництва в перспективі.

Дані чинники визначають як верхню, так і нижню межі виробничої потужності підприємства (виробництва), що зумовлює необхідність їхнього обов'язкового обліку в процесі розробки бізнес-планів інвестиційних проектів. Верхня і нижня межі виробничої потужності підприємства (виробництва), що проектується, визначаються рівною мірою як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками, хоч існують і інші точки зору [4, с. 179]. Нижня ж межа більшою мірою визначається внутрішніми чинниками.

Розглянемо характер впливу вказаних чинників на величину виробничої потужності підприємства (виробництва), що проектується, і особливості їхнього обліку в процесі техніко-економічного планування.

1. Місткість і потенціал ринку визначає максимально можливий обсяг продажу на цільовому ринку, і на цій основі - максимальну величину обсягу реалізації продукції підприємством, що проектується, в умовах 100-процентного обхвату ним цільового ринку (і як результат - його виробничу потужність). Даний чинник потрібно враховувати при розрахунку виробничої потужності підприємств-монополістів, а також при організації виробництва нової продукції.

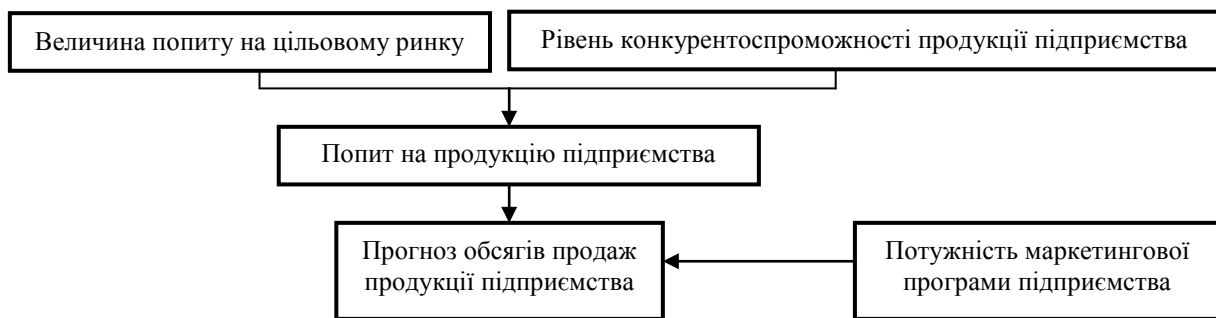

Рис. 2. Схема формування прогнозного обсягу продаж продукції підприємства

2. Прогнозний обсяг продажу продукції підприємства визначає верхню граничну величину виробничої потужності підприємства, працюючого на конкурентному ринку. Цей обсяг є похідним від трьох факторних показників (рис. 2): а) величини попиту на цільовому ринку; 2) рівня конкурентоспроможності продукції підприємства, що проектується; 3) потужності маркетингової програми підприємства.

3. Обсяг беззбитковості виробництва (точка беззбитковості) служить основою визначення мінімально допустимої величини виробничої потужності (ВП_{min}), що забезпечує прийнятний для підприємства рівень надійності його операційної діяльності.

Точка беззбитковості являє собою такий обсяг виробництва і реалізації продукції, при якому досягається рівність між виручкою від реалізації продукції і її повною собівартістю. Вона розраховується за формулою:

$$V_b = \frac{ПВ}{Ц - V_{зм}} = \frac{ПВ}{ПМП}, \quad (1)$$

де V_b - обсяг беззбитковості виробництва в натуральному вираженні; P_b - річна сума постійних витрат підприємства; C - планова ціна одиниці продукції; V_{zm} - питома величина змінних витрат з розрахунку на одиницю продукції; PM_{pp} - величина питомого (на одиницю продукції) маржинального прибутку, що визначається як різниця між ціною товару і величиною питомих змінних витрат.

На основі точки беззбитковості розраховується мінімально допустимий обсяг виробництва, що забезпечує прийнятний рівень надійності операційної діяльності підприємства (Q_{min}):

$$Q_{min} = V_b * K_n, \quad (2)$$

де K_n - коефіцієнт надійності, значення якого відповідає мінімально допустимому рівню надійності операційної діяльності підприємства.

Величина даного коефіцієнта визначається за шкалою надійності, в якій для кожного рівня надійності бізнесу (досить надійний, надійний, високонадійний і інш.) вказане значення однойменного коефіцієнта [5, с. 68]. Наприклад, для високонадійного бізнесу (операційної діяльності підприємства): $6,0 \leq K_n < 8,0$.

На основі Q_{min} визначається мінімально допустима величина виробничої потужності підприємства (VP_{min}) з урахуванням рівня її використання, що планується:

$$VP_{min} = \frac{Q_{min}}{K_{pp}}, \quad (3)$$

де K_{pp} - рівень коефіцієнта використання виробничої потужності, що планується.

4. Необхідність збільшення виробництва в перспективі зумовлює необхідність створення резервних виробничих потужностей з урахуванням прогнозних оцінок попиту на продукцію підприємства.

Розширення інформаційного поля планування виробничої потужності промислового підприємства за рахунок розглянутих вище чинників другої і третьої групи, на наш погляд, істотно підвищить обґрунтованість розрахунків її величини, а отже, і обґрунтованість виробничої програми підприємства.

Література

1. Экономика предприятия: Учебник/Под ред. проф. Н.А. Сафронова. – М.:Юристъ, 2003. – 608 с.
2. Кожекин Г.Я., Сеница Л.М. Организация производства: Учеб. пособие – Мн.: ИП «Экоперспектива», 1998. – 334 с.
3. Орлов О.О. Планирование деятельности промышленного предприятия. Пособие. – К.: Скарби, 2002. – 336 с.
4. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование: Учебник. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 400 с.
5. Богатин Ю.В., Швандар В.А. Оценка эффективности бизнеса и инвестиций: Учеб. пособие для вузов. – М.: Финансы, ЮНИТИ – ДАНА, 1999. – 254 с.